

Реч на проф. Малгожата Герсдорф, председателка на Върховния съд на Полската република, по повод Конференция, организирана от Федералния върховен съд на Германия (Bundesgerichtshof), на тема „Върховенството на правото в Полша: пропуснати възможности?“

Карлсруе, 19-20 юли 2018 г.*

Госпожо председател Лимперг!

Дами и господа съдии от Федералния върховен съд!

Скъпи германски приятели!

Изказвам огромна благодарност за поканата Ви за тази конференция. Разглеждам подобно решение като нещо повече от обикновен приятелски жест към мене, жест на уважение от обикновена вежливост.

Моето присъствие тук всъщност произтича от две други, много по-дълбоки причини. На първо място, искам да изразя личното си убеждение, че днес, повече от когато и да било, трябва да се радваме на германско – полската дружба в една обединена Европа. Няма нищо по-важно от взаимните открития и в дебата за ценностите, които ни обединяват като граждани на Европейския съюз и като юристи. На второ място, и този аргумент е свързан с първия, бих искала също така да споделя своите наблюдения и безпокойства с Вас. И макар тези безпокойства да са фокусирани към Полша и поляците, струва ми се, че те не следва да бъдат пренебрегвани от на пръв поглед по-стабилните в политическо отношение страни в западната част на нашия континент или от Европейския съюз – и, надявам се, че те биха могли да представляват интерес и за Вас.

По силата на чл. 2 от приетата през 1997 г. Конституция на Полската република Полша е демократична правова държава, която споделя принципите на социалната справедливост. Тази правна норма е особено значима, тъй като установява, че нашият конституционен ред е сходен с виждането на германската Rechtsstaat – държава, подчинена на върховенството на правото, съобразно определението на Основния закон на Федерална република Германия. От една страна, тя действа на всички нива в правната система съобразно правните процедури (формален аспект), а, от друга, тя защитава основните права на индивидите (материален аспект). От 1990 г. идентична

* Превод Васил Петров, съдия в Софийския районен съд

клауза е част от вече отменените конституционни разпоредби. Безчетен брой решения на полския Конституционен съд и общите съдилища са влагали по-отчетливо значение в нея по време на 25-те години на нашето постепенно излизане от състоянието на комунистическа диктатура. Как тогава така се случи, че сега говорим за криза на върховенството на правото в Полша?

Историческият момент, в който не само Европа, но и целият свят се е оказал в момента, остава основната причина за настоящото положение в Полша. Икономическият център на света постепенно се измества на изток. Новите световни сили все повече показват своите мускули, увеличава се и заплахата за война в териториите, заобикалящи Европа – което е източник и на увеличен миграционен натиск. Подкопан е следвоенният демократичен консенсус. Лидерите се оказаха посредствени, ценностите – изоставени, или поне пренебрегвани. Най-важното се оказват икономическите резултати. Европейските общества са обективизират, ролята им се свежда до обикновени електорални машини. Те се чувстват предадени, или, в най-добрия случай, сериозно заплашени. При това положение не е чудно, че на повърхността изплуват крайни сили, всичките враждебно настроени към човешкото достойнство, свободата на индивида и върховенството на закона. Наденали удобни маски, използват оръжието на лъжлива реторика, за да завземат цялата власт. Така е било винаги, така е и в момента.

Полша продължава да бъде млада демокрация. Като едно от най-слабите звена в европейската верига на нациите тя представлява лакмусов тест за състоянието на целия Европейски съюз. Бих могла да започна с дълго описание на полския исторически опит през последните 200 години, който хвърля светлина върху актуалния национален дебат, но мисля, че подобни разсъждения имат твърде малка стойност, тъй като всяка нация носи подобни тъмни пукнатини в своята душа. Въпреки това, не може да има съмнение, че най-крайният опит – 45-годишното социалистическо управление – продължава да бъде черен облак над нашия кръгзор.

Движението „Солидарност“ и събитията от 80-те години на 20 в. промениха редица неща към по-добро. Те изостриха съзнанието на обществото, откривайки пред нас нови интелектуални течения и подготвяйки мирния преход към демократична система. Но процеса на демократизиране на страната не бе съпроводен с достатъчен дебат или масова образователна кампания. На гражданите не се демонстрира какво представлява правото, как то действа, и защо трябва да се спазва. Напротив, законът често се разглеждаше като пречка пред по-бързата модернизация на държавата, пречка,

с която човек не следва излишно да се занимава, тъй като важен е единствено крайният ефект: повишеното благосъстояние на държавата и нейните граждани. Запознаването на Полша със западни политически институции бе „отчетено“ като голямо и трайно постижение. Налице е повърхностно фокусиране върху подбрана статистика вместо върху трайните институции, които неизбежно са обект на дългосрочни промени.

Тук мнозина могат да попитат – и такива въпроси са вече поставяни – тогава не беше ли грешка приемането на Полша в семейството на Европейския съюз? Абсолютно не! Полското присъствие в ЕС през последните 14 години бе огромен и като цяло позитивен урок. Сегашните обстоятелства са друг такъв урок. Осъзнахме, че правовата държава не е състояние, което се постига, а идеал, който неотклонно трябва да се преследва.

В противен случай днешните постижения ще се превърнат в предвестник на утрешни провали. Нека не се залъгваме: нихилистичното отношение, политическият екстремизъм и антилегализмът се забелязват и в на пръв поглед стабилни държави с изпитана във времето демокрация. Мащабите на тези феномени може да е единствената разлика – и те надигат глава във времена на социална и икономическа криза в каквато сме от първите години на 21 век. Полша и Унгария, където върховенството на правото бе открито оспорено, не са единствените страни, които познават такива развития. Всяка нация и всеки строй, по всички географски ширини и дължини, могат да отглеждат цинични играчи, „рентиери на революцията“¹, които безпогрешно анализират слабостите на обществото и държавата, за да ги използват като тухли за изграждащите се автокрации. Съдилищата – най-слабата от всички власти и пазител на индивидуалните права – винаги ще падат в жертва на безмилостната политическа битка.

В заключение бих искала да споделя други две мисли с вас.

Първо, юристите не могат да мълчат пред лицето на злото, споходило полската съдебна власт от законодателството, прието през последните две и половина години. Вредата, за съжаление, е голяма и изглежда няма надежда за възстановяване в близко бъдеще. Независимостта на полския Конституционен съд бе унищожена, съдебните му състави бяха манипулирани в отговор на очакванията на управляващата партия. Министърът на правосъдието е и главен прокурор. Той в момента притежава всички инструменти за реално въздействие в съдебните производства, особено в

¹ J. Ellul, *Autopsie de la revolution*, Paris, 1969; вж. R. Pipes, *The Russian Revolution*, New York 1990, p. 146.

наказателните. Председателите на съдилища му се отчитат, и за да се добави сол в раната, той запълни над половината от състава на Националния съдебен съвет с хора без конституционен мандат, които сега са му задължени. Партийната машина може да короняса или да унищожи всеки и всички по прищевките и волята на управляващите. Върховният съд премина през чистка, прикрита с промяна в пенсионната възраст с обратна сила. Съдържанието на жизненоважно съдоустройствено законодателство се променя непрекъснато само няколко дни след внасянето му за обсъждане в парламента и без консултиране или обществено обсъждане.

Какво може да стори председателката на върховната съдебна инстанция? Всичко, което ѝ е останало, е словото. И все пак, тя не може да остане „аполитична“, тъй като спазването на Конституцията се е превърнало в политически въпрос, *par excellence*. Такива са полските обстоятелства днес и нека не бъдат същите утре в Германия!

На второ място, като полски съдия бих искала да използвам възможността да апелирам за повече Европа в Европа. Благодарни сме на Европейската комисия, и на нейния първи вицепрезидент Тимерманс в частност, за силната подкрепа за принципа на върховенство на правото. При все това, мандатът на европейските институции е твърде слаб, особено в случаите на авторитарни и националистки тенденции, на каквито ставаме свидетели не само на европейска територия, макар, за съжаление, и на нашия континент. Добре ми е известно, че правителствата на някои държави членки (макар изглежда Германия да не е сред тях) показват склонност да приемат така наречената реформа на полската съдебна система за вътрешен проблем, с който не следва да се занимават активно. Въпреки това тя е приоритет, инвестиция в нашето общо бъдеще! Щом Европейският съюз и членовете му бездействат при спор за върховенството на правото, то запазената марка на Съюза – зачитането на човешките и основни права – може скоро да се стопи до неприятен спомен.

Всички ние се нуждаем един от друг. Затова искам да използвам възможността да предложа организирането на паневропейски юридически конгрес, в рамките на който да можем да научим повече един за друг и да обсъдим бъдещето на Европа, основана на върховенството на правото. Европейският съюз продължава да е основан на силата на своите граждани и не трябва да се оставя единствено на политиците. Федералният канцлер Конрад Аденауер някога е споделил фраза, което заема специално място в сърцето ми: „Историята е сборът от нещата, които е могло да бъдат избегнати“ (*Die Weltgeschichte ist auch die Summe dessen, was vermeidbar gewesen ware*).

Дами и господа! В този труден исторически момент, ние, европейските юристи и съдии, сме натоварени с уникална отговорност. Нека не позволяваме популистки сили на злото да унищожат нашата красива европейска идея. Ако се поддадем, нашите деца и внуци може никога да не ни простят. Нека станем застъпници на върховенството на правото. Това е посланието от една съседна страна към германските ми приятели.

Благодаря ви за вниманието.